

Н.БАТЫРОВА¹✉, Т.КУРМАНАЛИЕВА¹, Ж.АКИМОВ², А.КАСЫМОВА³

¹Халықаралық туризм және меймандостық университеті
(Қазақстан, Түркістан), e-mail: batyrova.nazgul@iuth.edu.kz

²Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
(Қазақстан, Түркістан)

³Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті
(Қазақстан, Талдықорған)

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ІРІ ҚАЛАЛАРЫ МЫСАЛЫНДА ТҰРАҚТЫ ТУРИЗМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДА СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖОСПАРЛАР БАҒЫТТАРЫН ҰСЫНУ

Аңдатпа. Бұл зерттеу тұрақты даму қағидаларын қалалық туризмді басқаруға интеграциялау мәселесін қарастыруға бағытталған. Зерттеудің мақсаты – қалалық туризмнің дамуына әсер ететін әлеуметтік-экономикалық, географиялық және экологиялық факторларды анықтап, талдау, сондай-ақ осы қарқынды дамып келе жатқан мегаполистерде тұрақтылықты арттыратын стратегиялық жоспарлау тәсілдерін ұсыну.

Зерттеуде сапалық және сандық әдістерді біріктіретін аралас әдістеме қолданылды. Зерттеу аясында қалалық туризм мен тұрақты даму мәселелері бойынша бар әдебиеттерге жан-жақты шолу жасалып, Қазақстанның туризм индустриясындағы негізгі мүдделі тараптар арасында сараптамалық сауалнама жүргізілді. Сауалнама нәтижелері статистикалық әдістермен, соның ішінде Кендалл келісім коэффициентін пайдалана отырып талданды, бұл сарапшылар пікірлерінің бірізділігін бағалауға мүмкіндік берді.

Нәтижелер Қазақстанның ірі қалаларында тұрақты қалалық туризмді оңтайландыру үшін әр қаланың ерекше ерекшеліктеріне сәйкес туризмді дамыту стратегияларын бейімдеу қажет екенін көрсетті. Талдау нәтижелері инфрақұрылымды мақсатты түрде дамыту мен туризмнің өсуін экологиялық тұрақтылықпен теңестіру үшін стратегиялық жоспарлаудың маңыздылығын атап өтті.

Туризмді дамыту процесін тұрақты қалалық жоспарлау қағидаларымен сәйкестендіру арқылы Астана мен Алматы сияқты қалалар туристік бағыт ретінде тартымдылығын арттырып, экологиялық тұрақтылық пен экономикалық төзімділікке қол жеткізе алады.

Бұл зерттеу тұрақты даму қағидаларын дамушы елдер контекстінде қалалық туризмді басқаруға интеграциялау арқылы жаңа үлес қосады. Астана мен Алматының

***Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:** Батырова Н., Курманалиева Т., Акимов Ж., Касымова А. Қазақстанның ірі қалалары мысалында тұрақты туризмді қалыптастыруда стратегиялық жоспарлар бағыттарын ұсыну // Bulletin of the International university of Tourism and Hospitality. –2025. –No1(7). –Б. 52–69. <https://www.doi.org/10.62867/3007-0848.2025-1.05>

***Cite us correctly:** Batyrova N., Kurmanalieva T., Akimov J., Kasymova A. Qazaqstannyñ iri qalalary mysalynda тұрақты turizmdі qalyptastyruda strategialyq josparylq bağyttaryn ұсыну [Presentation of strategic plan directions in the formation of sustainable tourism on the example of large cities of Kazakhstan] // Bulletin of the International university of Tourism and Hospitality. –2025. –No1(7). –B. 52–69. <https://www.doi.org/10.62867/3007-0848.2025-1.05>

ерекше әлеуметтік-экономикалық және экологиялық факторларына бағытталған талдау осындай дамушы қалалық жағдайларда тұрақты туризмді ілгерілетуді мақсат еткен саясаткерлер мен қала жоспарлаушылары үшін құнды стратегияларды ұсынады.

Кілт сөздер: ақылды қала, туристік және рекреациялық кеңістіктер, гастрономиялық туризм, оқиғалық туризм, спорттық туризм, креативті туризм

Кіріспе

Ірі қалалар кез келген елдің туристік инфрақұрылымында маңызды рөл атқарады. Бастапқыда олар негізінен туристік ағымдардың шығу көзі ретінде қарастырылған болса, қазіргі уақытта олар туристерді қабылдайтын негізгі орталықтарға, яғни туристік өнімге немесе туристік бағытқа айналып отыр [1]. Қалалар ежелден туристік сапарлардың нысаны болған, әсіресе білім беру мақсатындағы (мәдени және тарихи) және діни туризм үшін маңызды рөл атқарған [2, 3]. Алайда, постмодерн дәуірінде қалалық туризмнің сипаты индустриялық кезеңмен салыстырғанда айтарлықтай өзгеріске ұшырады [4]. Бүгінде жеке және іскерлік туризмнің жаңа түрлері (мысалы, конгрестер, конференциялар, жәрмеңкелер мен көрмелер) қарқынды дамып келеді [5]. Осы үрдіс урбандалған аймақтарға қызығушылықтың артуына ықпал етіп, қалалық туризмге бағытталған туристер санын көбейтуде [6, 7].

Қалалық билік үшін туризм қалалық орталықтарды немесе постиндустриялық аймақтарды қайта жандандырудың тиімді құралы ретінде қарастырылады [8]. Туризм сыртқы инвестицияларды тартуға, экономикалық өсуді ынталандыруға [9], сондай-ақ қаланың бейнесін жаңартуға және оның маркетингтік әлеуетін күшейтуге мүмкіндік береді [10, 11]. Дегенмен, жаппай туризм қалалық кеңістікті қарқынды түрде пайдаланып, көптеген артықшылықтар әкелумен қатар, белгілі бір теріс салдарға да себеп болуы мүмкін. Әсіресе, оның дамуы ретсіз жүзеге асқан жағдайда, бұл құбылыс қалалық ортаны интеграцияланған басқару саясатына қайшы келуі мүмкін [12, 13].

Бұл жағдай қалалық туризмді тұрақты дамумен үйлестіру қажеттілігін көрсетеді. Осы бағытта жүргізілген зерттеулер қалалардың экономикалық, экологиялық және әлеуметтік тұрақтылығын сақтау тұрғысынан үлкен мәнге ие.

Сонымен қатар, қалалық туризм қалалардың әлеуметтік-экономикалық құрылымына айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Туристер ағыны көптеген мүмкіндіктер мен сын-тегеуріндер туындатады. Бір жағынан, ол қонақжайлылық, бөлшек сауда және көлік сияқты қызметтерге сұранысты арттыра отырып, жергілікті экономикаларға қомақты кіріс әкеледі. Сонымен бірге, бұл жаңа жұмыс орындарын құруға және мәдени алмасуды ынталандыруға ықпал етіп, қалалардың әлеуметтік және мәдени өмірін байыта алады. Алайда, тиісті басқару болмаған жағдайда, туристердің қалалық аумақтарда шоғырлануы халықтың тығыздығының артуына, қоғамдық қызметтерге түсетін жүктеменің көбеюіне және өмір сүру құнының өсуі мен джентрификация салдарынан жергілікті тұрғындардың ығысуына әкелуі мүмкін.

Зерттеу қаланың орналасу ерекшеліктерін ескере отырып, қалалық туризмнің түрлі формаларын басқарудың оңтайлы стратегиясын әзірлеуге бағытталған. Бұл, ең алдымен, тарихи, табиғи және географиялық факторларды қамтиды, оларды қала әкімшілігі мен бизнес өкілдері өз қызметінде назарға алуы қажет. Аталған ерекшеліктерді туризмді дамыту саясаты аясындағы шешімдерге бейімдеп түсіндіруге болады, дегенмен олар туризмнің дамуына ықпал ететін объективті жағдайлар ретінде қарастырылады [14].

Екіншіден, қазіргі уақытта бар әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктерді ескеру маңызды. Бұл мегаполистің дамуына қолайлы жағдайлар [15] мен туристердің мүдделерін

[16, 17] қамтиды. Әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктер уақыт өте келе өзгеруі мүмкін [18, 19]. Сондықтан қаланы басқару саясаты мен бизнес бастамалары үшін жаңа туризм түрлерін дамыту мақсатында әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың өзгерісін болжау маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттерге шолу

Зерттеулерді талдау барысында «қалалық туризм» ұғымының кең мағынада келесі анықтамалары ұсынылғаны анықталды:

а) қалалық аумақтарда жүзеге асырылатын барлық туризм түрлері [20];

ә) туристік нысандар мен қалалық аумақтарды дамытуға байланысты туризм түрлері [21];

б) мәдени мұра ретінде қарастырылатын және туристік кеңістіктің ажырамас бөлігі саналатын қаланы көру және зерттеуге бағытталған туризм [22].

Курниати мен Сурынто [23] бұл тұжырымдаманы кеңейтіп, Туризм 4.0 дәуірінде туризм индустриясында цифрлық кәсіпкерлік стратегияларын зерттейді. Олардың зерттеуі интернетке жоғары қолжетімділік, демографиялық көрсеткіштердің оңтайлылығы және туризм қызметтерінің цифрлануы сияқты факторлармен ынталандырылатын цифрлық кәсіпкерліктің жылдам дамуын атап өтеді. Бұл зерттеу бизнестің тиімділігін арттыруда, тұтынушыларды көбірек қамтуда және инновациялық туристік тәжірибелерді қалыптастыруда цифрлық трансформацияның маңыздылығын көрсетеді.

Зерттеушілердің пікірінше, қазіргі заманғы турист туристік тұтынудың негізгі нысаны болып табылатын әсерлерге көбірек назар аударады [24]. Осыған байланысты, соңғы зерттеулер қалалар мен мегаполистердегі туризмді дамытудың негізгі бағыттарын келесі түрде сипаттайды:

- ерекше әсерлер сыйлайтын жаңа туристік кеңістіктерді ашу [25];

- ерекше эмоциялар тудыратын туризмнің жаңа түрлерін дамыту [26];

- әсерлер мен эмоция элементтерімен байытылған ескі туристік өнім түрлерін жетілдіру [27];

- туристік инфрақұрылымды бірегей көрнекі орындарға айналдыру [28];

- туристік тәжірибемен алмасудың жаңа формаларын енгізу [29];

- ақылды қала тұжырымдамасында толықтырылған шындықты құру [30-32].

Сондай-ақ, туризмді дамыту үшін инфрақұрылым сапасы мен туризмнің табысы арасындағы тікелей байланысты саясаткерлердің мойындауы өте маңызды екенін атап өткен жөн. Жақсы жоспарланған инфрақұрылымдық жобаларды қолдау туристік тәжірибені жақсартады, келушілерді тартады және тұрақты экономикалық өсуді қамтамасыз етеді [33]. Осы себепті біздің зерттеуіміз Қазақстан Республикасының ірі қалаларына бағытталды, өйткені олардың ерекшеліктері қалалық туризмнің мүмкіндіктерін тереңірек талдауға мүмкіндік береді.

Қазақстанның ең ірі екі қаласы – Астана мен Алматыны тарихи тұрғыдан теңдес деп қарастыруға болады. Ақмолинск (қазіргі Астана) 1862 жылы, ал Верный (қазіргі Алматы) 1867 жылы қала мәртебесіне ие болды. Алайда, туристер үшін тартымдылығы тұрғысынан олардың арасында айтарлықтай айырмашылықтар бар. 1997 жылы Қазақстанның астанасы мәртебесін алған Астана соңғы онжылдықтарда жапон сәулетшісі Кисе Курокава әзірлеген Бас жоспарға сәйкес белсенді дамып келеді.

Астанада 21 ғасырдың монументалды ғимараттары мен құрылыстары органикалық түрде үйлесім тапқан. Алматының дамуы негізінен 20 ғасырдың екінші жартысындағы

сәулетшілердің архитектуралық мұраны сақтау идеяларына негізделгенімен, ескі ғимараттар аз қорғалған. Бұл дамыған елдерде туристер үшін тартымды тұрақты даму қағидаттарын іске асыруды тежеуге себеп болды.

Қазақстан мегаполистерінің ерекшеліктерін талдау көрсеткендей, қала билігі мен бизнесі қалалық дамудың объективті жағдайларында заманауи туризм түрлерін дамыту қажеттігін түсінеді. Сондықтан, қалалық туризм саласындағы қалыптасқан үрдістерге сүйене отырып, келесі бағыттарды дамыту қажет деп есептейміз:

- гастрономиялық туризм – Қазақстанның тағам ерекшеліктерімен, жергілікті рецепттерімен және тағам дайындау мәдениетімен танысу, яғни ұлттық гастрономия призмасы арқылы елмен танысу [34];

- ивент-туризм – бұл белгілі бір уақыт пен жерде өткізілетін мәдени-ойын-сауық шараларына қатысу мақсатында саяхат жасау. Алматы мен Астана түрлі іс-шараларды ұйымдастыру арқылы еуропалық елдер, Қытай және басқа да Азия мемлекеттері үшін тартымды орындарға айналуға бағытталған [35, 36].

- спорттық туризм – бұл туристік маршруттарға немесе спорттық нысандарға бағытталған сапарлар, сондай-ақ спорт жанкүйерлерінің жарыстарға жеке немесе топтық қатысу сапарлары. Бұл бағыт Астана үшін жаңа мүмкіндіктердің бірі болып табылады, ал Алматы бұл салада жаяу жүру маршруттарын, тау туризмін және шаңғы туризмін дамыту арқылы айтарлықтай тәжірибе жинақтап үлгерді.

- креативті туризм – бұл "барған қала әлеуетін пайдалана отырып, білім алуға және белсенді түрде қатысуға негізделген шығармашылық қабілеттерді дамыту" деп түсініледі [22]. Астана үшін бұл туризм түрі болашағы зор, өйткені далалық рельеф жаңа аумақтарды игеруге, адами капиталды, ірі трансұлттық компанияларды және заманауи технологияларды тартуға мүмкіндік береді [37, 38].

Осылайша, біздің зерттеуіміздің мақсаты – Астана мен Алматы мысалында Қазақстан қалалары мен мегаполистерінде жаңа туристік-рекреациялық кеңістіктерді және қалалық туризмнің жаңа формаларын анықтау.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеудің мақсатына жету үшін сапалық және сандық әдістер қолданылды.

Бірінші кезеңде Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының статистикалық деректеріне сүйене отырып, Қазақстандағы қалалық туризмнің екі танымал бағыты – Астана мен Алматы таңдалды.

Екінші кезеңде қалалық туризмді дамыту тақырыбындағы ғылыми дереккөздер талданды. Бұл ғылыми мақалаларды, есептерді және дамушы елдердегі қалалық туризмге қатысты кейс-стадилерді зерттеуді қамтыды. Іздеу стратегиясы келесі кілт сөздерді пайдалану арқылы жүзеге асырылды: "қалалық туризм," "туризмді дамыту," "мегаполистер," "Астана туризмі," "Алматы туризмі," "туристік бағыттар," "әлеуметтік-экономикалық әсер," "туристік-рекреациялық кеңістіктер".

Үшінші кезеңде Қазақстандағы ішкі туризмге маманданған туристік компаниялар қызметкерлері арасынан респонденттер іріктелді. Жалпы алғанда, электрондық пошта арқылы әртүрлі және білікті үлгіні қамтамасыз ету үшін 67 сарапшы шақырылды. Олардың 62-сі зерттеуге қатысуға келісіп, сауалнама үшін қажетті үлгілік көлем қамтамасыз етілді.

Төртінші кезеңде сараптамалық сауалнама жүргізілді. Нәтижесінде, 62 респондент сауалнамаға қатысты. Барлық сарапшылар зерттеудің мақсаты туралы хабардар болды және

нәтижелер жалпыланған түрде ұсынылатынын біліп, объективті кері байланыс беруге мүмкіндік алды. Сауалнама 2023 жылдың 25 шілдесінен 25 қыркүйегіне дейін жүргізілді. Сарапшыларға келесі зерттеу сұрақтары қойылды:

1) Астана мен Алматыдағы қандай туристік-рекреациялық кеңістіктер туристік тәжірибені арттыруға және байытуға ықпал етеді?

2) Қазақстанның Астана мен Алматы сияқты мегаполистерінде қалалық туризмнің қандай формалары туристік тәжірибені арттыруға және байытуға ықпал етеді?

Сарапшылардың жауаптары алынғаннан кейін, екінші электрондық хат жіберілді. Онда респонденттерден жауаптарын маңыздылық деңгейіне сәйкес балл беру арқылы бағалау сұралды. Осыдан кейін олардың дәрежелері мен салмақтары анықталып, белгілі бір аспектінің маңыздылығының түпкілікті мәндері есептелді.

Бесінші кезеңде сараптамалық сауалнама нәтижесінде алынған деректердің объективті талдауын қамтамасыз ету үшін сарапшылардың пікірлерінің үйлесімділік дәрежесі Кендаллдың келісім коэффициентін қолдану арқылы математикалық өңдеу жолымен өлшенді.

Негізгі бөлім

Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша, Қазақстандағы туризм саласы COVID-19 таралуына байланысты шектеулер кезеңіне дейінгі өсу қарқынын қайта қалпына келтірді. Мысалы, 2022 жылдың соңында ішкі (қазақстандық) туристер саны 6,4 миллион адамды құрады (қонақүйлерде қызмет көрсетілген және ұлттық парктерге келушілер), бұл 2019 жылғы көрсеткіштен асып түсті. Ол кезде ел ішінде саяхаттаған қазақстандықтардың саны 5,3 миллион адам болған.

Шетелдік туристік сапарлардың 2022 жылғы сандық көрсеткіштері COVID-19 таралуына байланысты шектеулерге дейінгі деңгейге жақындады. Атап айтқанда, 2022 жылдың соңында Қазақстанға 927,8 мың адам келді, бұл 2019 жылғы 979,8 мың адамдық көрсеткішке жақын. Ұлттық Банктің мәліметінше, бір шетелдік туристің орташа шығыны 1,5 мың АҚШ долларын құрайды.

Ішкі туристік ағынға қатысты мәліметтерді талдау ең танымал қалалық туризм бағыттары Алматы қаласы (жылына орта есеппен 954 мың турист), Алматы облысы (790 мың турист) және Ақмола облысы (1 015 мың турист) екенін көрсетті. Ең көп баратын аймақтардың алғашқы бестігіне сондай-ақ Астана (748 мың турист) және Шығыс Қазақстан облысы (568 мың турист) кіреді. Туристер ағынын қамтамасыз ететін ірі қалалардың болуы туризмді дамытуда үлкен маңызға ие.

Сараптамалық сауалнама нәтижесінде Астана (1 және 2-кестелер) мен Алматы (3 және 4-кестелер) қалаларында жаңа туристік-рекреациялық кеңістіктер мен туризмнің жаңа формаларын дамыту қажеттігі анықталды. Бұл кеңістіктер келушілерге ерекше әсерлер мен жарқын эмоциялар сыйлай алады.

Кесте - 1 – Астанадағы жаңа туристік және рекреациялық кеңістіктер

Жаңа туристік және рекреациялық кеңістіктер	Рейтинг	Салмағы
Жасанды түрде жасалған туристік нысандар	1	0.41
Табиғи қалалық орта	2	0.34

жалғасы келесі бетте...

Жаңа туристік және рекреациялық кеңістіктер	Рейтинг	Салмағы
Жаңа діни (туристік қажылық) кеңістіктер	3	0.24
Қалдырылған постиндустриялық аумақтар	4	0.01

Ескерту: Сарапшылар сауалнамасының негізінде құрастырылған; келісімділік коэффициентінің мәні $W = 0.73$ ($p < 0.01$), бұл сарапшылар пікірлерінің жоғары деңгейде үйлесімділігін көрсетеді.

Кесте - 2 – Астанадағы жаңа туризм түрлері

Жаңа туризм түрлері	Рейтинг	Салмағы
Оқиғалық туризм	1	0.39
Креативті және бизнес туризм	2	0.31
Спорттық туризм (фан-туризм)	3	0.23
Гастрономиялық туризм	4	0.09

Ескерту: Сарапшылар сауалнамасының негізінде құрастырылған; келісімділік коэффициентінің мәні $W = 0.69$ ($p < 0.01$), бұл сарапшылар пікірлерінің жоғары деңгейде үйлесімділігін көрсетеді.

Кесте - 3 – Алматыдағы жаңа туристік және рекреациялық кеңістіктер

Жаңа туристік және рекреациялық кеңістіктер	Рейтинг	Салмағы
Табиғи қалалық орта	1	0.38
Жаңа діни (туристік қажылық) кеңістіктер	2	0.29
Жасанды түрде жасалған туристік нысандар	3	0.22
Қалдырылған постиндустриялық аумақтар	4	0.11

Ескерту: Сарапшылар сауалнамасының негізінде құрастырылған; келісімділік коэффициентінің мәні $W = 0.71$ ($p < 0.01$), бұл сарапшылар пікірлерінің жоғары деңгейде үйлесімділігін көрсетеді.

Кесте - 4 – Алматыдағы жаңа туризм түрлері

Жаңа туризм түрлері	Рейтинг	Салмағы
Спорттық туризм (фан-туризм)	1	0.37
Гастрономиялық туризм	2	0.33
Оқиғалық туризм	3	0.25
Креативті және бизнес туризм	4	0.05

Ескерту: Сарапшылар сауалнамасының негізінде құрастырылған; келісімділік коэффициентінің мәні $W = 0.74$ ($p < 0.01$), бұл сарапшылар пікірлерінің жоғары деңгейде үйлесімділігін көрсетеді.

Талқылау

Бұрын қалалық туризм негізінен туристік көрікті жерлер орналасқан тарихи орталықтарға барумен шектелетін. Алайда соңғы жылдары туристер дәстүрлі туристік аймақтардан тысқары жерлерге қызығушылық таныта бастады. Сондықтан туристерді тартуға бағытталған кез келген заманауи қаланың әкімшілігі қалалық кеңістікті дамыту

мүмкіндіктері мен ерекшеліктерін түсінуі маңызды. Алматы мен Астана бағыттарының зерттеу нәтижелері бұрынғы зерттеулермен сәйкес келеді [39, 40].

Астана өзінің заманауи инфрақұрылымы, қарқынды қалалық дамуы және тәуелсіздік алғаннан кейінгі Қазақстанның ұлттық бірегейлігінің символы ретінде жиі ерекшеленеді. Қала көрікті жерлері футуристік сәулеті, мәдени мекемелері, сондай-ақ халықаралық форумдар мен іс-шаралармен танымал. Сондықтан қала билігі, негізінен, Қазақстанның қазіргі заманғы кезеңіне тән көрікті орындарды дамытуға, сондай-ақ әртүрлі кәсіби және іскерлік іс-шараларды өткізуге баса назар аударады.

Алматы табиғи сұлулығымен, тарихи орындарымен, тау шаңғысы курорттарымен және аймақтың таулы жерлерімен танымал. Мұндағы туризмді дамыту белсенді демалыс, гастрономиялық туризм және діни қажылық іс-шараларына бағытталған.

Астанаға қатысты зерттеулер және біздің зерттеу нәтижелері көрсеткендей, қала негізінен оқиғалық туризмге бағытталған, оған іскерлік туризм, MICE (жиналыстар, ынталандыру, конференциялар мен көрмелер) кіреді, сондай-ақ Қазақстанның бірегейлігін сәулет және қала құрылысы арқылы көрсететін жаңа жасанды туристік нысандарды дамытуға мән беріледі. Осыған байланысты инфрақұрылым мен қызметтерді дамыту, соның ішінде бизнес пен халықаралық туризмді қолдау үшін жағдай жасау басты назарда тұр. Бұл қалаға заманауи жаһандық астана ретінде қарау көзқарасымен сәйкес келеді.

Алматы, Қазақстанның бұрынғы астанасы және ірі өнеркәсіптік қала ретінде, ерекше географиялық орналасуымен табиғи ортаға негізделген туристік тәжірибелердің кең ауқымын ұсынады. Біздің зерттеу нәтижелеріне сәйкес, Алматы билігінің басты міндеті – қалалық даму мен табиғи және тарихи орындарды сақтау арасындағы тепе-теңдікті табу. Қала өзінің қонақ үй және туристік қызметтерін жақсартып, туристердің қанағаттану деңгейін арттыру және оның бірегей табиғи және мәдени құндылықтарын пайдаланатын тұрақты туризм әдістерін қолдай отырып, спорттық және гастрономиялық туризм сияқты заманауи туризм түрлерін дамытуды көздейді.

Біз зерттеу барысында парадоксалды фактілерді де байқадық. Яғни, ең елеусіз қалған, деградацияға ұшыраған аймақтар да туристер үшін қызықты болуы мүмкін. Осыған байланысты Алматы билігі бұл факторды қаланың игілігіне пайдалануға тырысуда. Мұндай орындарға, мысалы, Қызыл Трудовик деп аталатын биоөңдеу зауытының қираған және қараусыз қалған аумағы жатады. Қалалық аңыздар бойынша, бұл жерде бір кездері химиялық қару компоненттері өндіріліп, Арал теңізіндегі сынақ алаңына жіберілген. Компания таратылған кезде жабдықтардың барлығы цехтардан шығарылып, олардың өздері бағытталған жарылыстармен қираған. Қазіргі уақытта бұл жер өзінің постапокалиптикалық атмосферасын жеткізетін көрікті орынға айналды.

Туристер үшін мұндай орындардың тартымдылығы, ең алдымен, архитектурасына (сақталған бөлшектер мен интерьерлеріне), ғимараттардың тарихына, ол жерлерде табылған заттарға және ыдырау мен өткіншіліктің ерекше атмосферасына байланысты. Ескі, қираған ғимараттар ландшафты экстремалды сезімдер мен эмоцияларды іздеуге байланысты ерекше белсенділік түрлерін ұсынады.

Астана мен Алматы қалаларындағы қалалық туризмнің айырмашылықтары әр қаланың ерекше географиялық, тарихи және әлеуметтік-экономикалық контекстінен туындайды. Бұл олардың туризмді дамытуға арналған ұсыныстары мен тәсілдеріне әсер етеді.

Астана өзін заманауи, футуристік қала ретінде танытып, іскерлік және мәдени туризмге басымдық беруге ұмтылады. Алматы өзінің бай табиғи ландшафттары мен мәдени мұрасын

пайдалана отырып, рекреациялық және тарихи туризмнің кең ауқымын ұсынады.

Осыған сүйене отырып, туризмді басқару тұрғысынан әмбебап болып табылатын бірнеше практикалық қорытындыларды жасауға болады. Бұл қорытындыларды менеджерлер, зерттеушілер және мамандар қалалық туризмді дамыту үшін қолдана алады.

Біріншіден, туристік ағындарды шектеулі инфрақұрылым жағдайында жоспарлау және басқару кезінде анықталған аймақтық факторларды ескеріп, әртүрлі аймақтарда туризмнің әртүрлі түрлерін дамыту қажет. Бұл әсіресе мегаполистерге қатысты, өйткені олар әрдайым даму процесінде көптеген мүдделі тараптардың алуан түрлі мүдделерін ескеруі керек [42].

Екіншіден, тиімді туризмді басқару бизнес дамуына ықпал етеді. Белгілі бір туристік ағындар үшін артық бәсекелестік және туризмнің басқа түрлерін дамытуға жағдайдың жоқтығы қалалық ресурстарды сарқуы мүмкін. Бұл даму кезеңдерінің әртүрлі сатыларында пайда болатын және болжау қиын болатын қақтығыстарға әкелуі мүмкін [43, 44].

Үшіншіден, зерттеуіміз көрсеткендей, әсіресе Астана мен Алматыда туризм экономикасының елеулі фрагментациясы және институционалдық жауапкершіліктің сәйкесінше бөлшектенуі байқалады. Бұл туризм саласы мен оны дамыту саясаты арасындағы байланыстардың әлсіздігін немесе жоқтығын дәлелдейді. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей [11, 37], бұл мәселелерді жергілікті биліктің жоспарлы әрекеттері мен қолдауы арқылы шешуге болады. Бұл әсіресе экономикалық және әлеуметтік мәселелер жиналатын урбанизацияланған аудандарға қатысты.

Қала дамуын тиімді қолдау үшін туризм әртүрлі жергілікті жағдайларды ескерумен қатар, бір жағынан, саяси ерік-жігермен, екінші жағынан, инвесторлардың мүдделерімен үйлесуі тиіс. Тараптар арасындағы сенім ұзақ мерзімді жобаларды дамытуға ықпал етеді және жекелеген іс-шараларға немесе маусымдық туристік белсенділікке шоғырланудан арылтады [45].

Бұл принциптерді сақтау мәселеге сыни тұрғыдан қарауға мүмкіндік береді, өйткені туризм жиі жеке проблемаларды шешудің жеңіл тәсілі ретінде қарастырылады [46].

Зерттеу нәтижелері Астана мен Алматы мегаполистерінде туризмді басқаруға қатысты маңызды практикалық салдарға ие. Астана үшін іс-шаралар мен іскерлік туризмге баса назар аудару халықаралық форумдар мен конференцияларға қызмет көрсетуге арналған заманауи инфрақұрылым мен қызметтерге инвестиция салу қажеттілігін көрсетеді. Бұл стратегиялық бағыт Астананың жаһандық имиджін және экономикалық өсуін арттыра алады.

Алматының бай табиғи ландшафттары мен мәдени мұралары спорттық, гастрономиялық және шығармашылық туризмді дамытуға бағытталған әртараптандырылған тәсілді талап етеді. Бұл табиғи және тарихи мұраларды сақтау мен қалалық дамуды теңестіруді қажет етеді. Осы қалалардағы туризмді тиімді басқару экономикалық дамуға, сыртқы инвестицияларды тартуға және тұрғындардың жалпы өмір сүру сапасын жақсартуға ықпал ете алады. Сонымен қатар, зерттеу туризм экономикасындағы бөлшектенуді жоюдың және жергілікті билік пен бизнестің ынтымақтастығын нығайтудың маңыздылығын атап көрсетеді.

Қорытынды

Бұл зерттеу Астана мен Алматы мегаполистеріндегі қалалық туризмді дамытуға арналған бейімделген стратегияларды анықтап, географиялық, тарихи және әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктерді ескере отырып, туризмді басқарудың маңыздылығын атап өтті.

Зерттеу нәтижесін жүйелей отырып, нақты Астана мен Алматы қалаларын үлгіге ала

отырып, қалалық туризмнің дамуына әсер ететін әлеуметтік-экономикалық, географиялық және экологиялық факторларды ескере отырып, қарқынды дамып келе жатқан мегаполистерде туризмнің дамуындағы тұрақтылықты арттыратын стратегиялық жоспарлау тәсілдерін ұсынамыз:

- Аталған мегаполистерде тұрақты туризмді қалыптастыру бойынша жергілікті билік қазіргі заман талаптарына сай тұтынушылардың қызығушылықтарын арттыратын көрікті орындарды дамытуға, сондай-ақ әртүрлі кәсіби және іскерлік іс-шараларды өткізуге баса назар аударуы қажет.

- Алматы табиғи сұлулығымен, тарихи орындарымен, тау шаңғысы курорттарымен және аймақтың таулы жерлерімен танымал. Мұндағы туризмді дамыту белсенді демалыс, гастрономиялық туризм және діни қажылық іс-шараларына көптеп бағыттталып, осы бағыттардағы жиындарды жыл сайын өткізіліп, дәстүрге айналатын іс шаралар, жарыстар пен фестивальдар өткізу қажет.

- Астанаға келетін қызығушылардың көпшілігі оқиғалық туризмге бағытталған, оған іскерлік туризм, МІСЕ (жиналыстар, ынталандыру, конференциялар мен көрмелер) кіреді, сондай-ақ қаланың болашақ дамуындағы стратегиялық жоспарлар жасау барысында мегаполистің бірегейлігін сәулет және қала құрылысы арқылы көрсететін жаңа жасанды туристік нысандарды дамытуға мән берілу қажет. Себебі, инфрақұрылым мен қызметтерді дамыту, соның ішінде бизнес пен халықаралық туризмді қолдау үшін жағдай жасауға басты назар аудару қажет. Бұл қалаға заманауи жаһандық астана ретінде қарау көзқарасымен сәйкес келеді.

- Қалалық даму мен табиғи және тарихи орындарды сақтау арасындағы тепе-теңдікті табу Алматы билігінің басты міндетіне айналуы қажет. Себебі, қала өзінің қонақ үй және туристік қызметтерін жақсартып, туристердің қанағаттану деңгейін арттыру және оның бірегей табиғи және мәдени құндылықтарын пайдаланатын тұрақты туризм әдістерін қолдай отырып, спорттық және гастрономиялық туризм сияқты заманауи туризм түрлерін дамыту қажет.

- Қазақстанның қалалары мен Астана мен Алматы секілді мегаполистерінде туристік кеңістік пен туризмнің жаңа түрлерін дамыту перспективаларын талдау нәтижесінде туристер пайдаланатын аумақтардың шекаралары ғана емес, сонымен қатар олардың демалыс түрлеріне де аса маңызды орын берілуі қажет. Яғни, туристтердің бұрыңғы саяхаттары тарихи орталықтарға барумен шектелетін, алайда соңғы жылдары туристер дәстүрлі туристік аймақтардан тысқары жерлерге баруды көптеп ұйғарған. Қала неғұрлым ірі болса, соғұрлым ол заманауи туризмнің әртүрлі түрлерін дамытуға көбірек мүмкіндік береді. Қаланың аймақ, ел немесе әлемдегі рөлі мен орны неғұрлым жоғары болса, оның инфрақұрылымы (техникалық және әлеуметтік) және көлік қолжетімділігі соғұрлым жақсы дамыған. Туристер де, қала тұрғындары да урбанизацияның және қаланың туғызатын оң сыртқы әсерлерінің артықшылықтарын сезінеді.

- Зерттеуге алынған қалалардың мысалы бойынша мегаполистердің ішіндегі туризм саласының даму барысында өзара ынтымақтастықты құрайтын экономикалық жүйелер мен жергілікті басқарушы органдардың басқа да мүдделі тараптармен тығыз байланыста болуы үлкен маңызға ие, себебі бұл зерттеу көрсеткендей туризм экономикасындағы бөлшектенуді жоюдың және жергілікті билік пен бизнестің ынтымақтастығын арттырудың маңыздылығы аса зор. Бұл туризм әлеуетін барынша тиімді пайдалануға және тұрақты экономикалық өсуге ықпал етуге мүмкіндік береді. Астана мен Алматы қалаларындағы туристік ағындарды

шектеулі инфрақұрылым жағдайында жоспарлау және басқару кезінде анықталған аймақтық факторларды ескеріп, әртүрлі аймақтарда туризмнің әртүрлі түрлерін дамыту қажет.

Біз ұсынған қағидаттар тек Қазақстанда ғана емес, сонымен бірге табиғи, әлеуметтік, экономикалық және географиялық жағдайлары ұқсас дамушы елдерде де қалалық туризмді дамытуға ықпал ете алады.

Мақаланың шектеулері оның туризм саласындағы мамандардан ғана құралған сарапшылар құрамына байланысты болуы мүмкін, бұл пікірлердің әртүрлілігіне кедергі келтірген. Болашақ зерттеулерге урбанистика, экология ғылымдары, әлеуметтік-экономикалық және тұрақты даму салаларының сарапшыларын тарту арқылы көпсалалы тәсілді қолдану ұсынылады.

Сонымен қатар, келешектегі зерттеулер ұсынылған стратегияларды жетілдіру мақсатында ұқсас сипаттағы басқа қалалардың егжей-тегжейлі жағдайлық талдауларын қамтуы мүмкін. Ұзақ мерзімді зерттеулер бұл бейімделген туризмді дамыту стратегияларының экономикалық өсуге және қалалардың тұрақтылығына ұзақ мерзімді әсерін бағалауға мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИТЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Сұлтанов А. Б. Қазақстанның тұрақты дамуы: әлеуметтік-экономикалық аспектілер // Тұрақты даму зерттеулері журналы. 2020. № 2. С. 45-58.
2. Мұқанова Ж. С. Қалалардың тұрақты дамуы және әлеуметтік факторлар // Қала және қоғам журналы. 2021. № 4. С. 23-36. Нұрғазина К. А. Экономикалық өсу және экологиялық тұрақтылық // Экономика және қоршаған орта. 2019. № 3. С. 14-29.
3. Омарова А. Е. Қазақстандағы урбанизация және тұрақты даму // Қазақстандық урбанистика журналы. 2022. № 1. С. 10-25.
4. Төлеген Р. Ш. Әлеуметтік саясат және тұрақты даму // Қазақстанның әлеуметтік саясаты. 2023. № 2. С. 30-42.
5. Сейтқұлова Ж. А. Тұрақты дамудағы инновациялық технологиялар // Ғылым және технология журналы. 2021. № 3. С. 34-48.
6. Асан Д., Батырова Н. Туристік дестинацияларды басқару жүйесінің негіздері // Bulletin of the IUTH. 2024. Vol. 3, Issue 5. P. 46-56. DOI: 10.62867/3007-0848.2024-3/5.04
7. Қазақстанның тұрақты дамуы: әлеуметтік-экономикалық аспектілер // Еуразиялық банк 2023 жылдағы тұрақты даму туралы есебі. 2023. № 1. С. 14-21. URL: <https://kase.kz/files/emitters/EUBN/eubnustainabledevelopmentreport2023kaz.pdf>
8. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуы // Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуы. 2019. № 1. С. 1-3. URL: <https://annk.kz/post/azastan-respublikasyny-leumettk-ekonomikaly-damuy>
9. Қазақстанның 2024 жылғы экономикалық өсуі: тұрақты даму ма, әлде мәселелердің алғышарты ма? // EC[ON]OMY.KZ. 2024. № 1. С. 1-2. URL: <https://economy.kz/?lang=kk&p=7989>
10. Қазақстанда экономиканы дамытудың 2023-2027 жылдарға арналған үш сценарийі // Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы. 2023. № 1. С. 1-2. URL: <https://primeminister.kz/news/v-kazhastane-razrobotany-tri-scenariya-razvitiya-ekonomikina-2023-2027-gody-277843>
11. Тұрақты даму мақсаттары туралы // Экономикалық зерттеулер институты. 2023. № 1. С. 1-2. URL: https://eri.kz/kz/Celi_ustojchivogo_razvitija/About_TSUR/

12. Ерғалиев М. К. Энергия үнемдеу және тұрақты даму стратегиялары // Энергетика. 2020. № 5. С. 22-37.
13. Батырова Н. Т., Нахипбекова С. А., Кулбаева А. А., Данышбаев С. Б. Тұрақты туристік секторға қол жеткізудегі ақылды қаланың маңызы // BulletinoftheIUTH. 2023. Vol. 2, Issue 2. P. 30-47. DOI: 10.62867/3007-0848.2023-2.03
14. Қожахметова С. Т. Қазақстанның ауыл шаруашылығындағы тұрақты даму // Ауыл шаруашылығы және қоғам. 2019. № 6. С. 11-21.
15. Есімов А. Р. Тұрақты туризмнің дамуы // Туризм және экономика журналы. 2022. № 1. С. 16-29.
16. Жақыпов С. Ә. Қазақстанның су ресурстары: тұрақты пайдалану жолдары // Қоршаған орта және табиғи ресурстар. 2023. № 8. С. 19-30.
17. Ахметова Л. А. Жасыл экономика және экологиялық тұрақтылық // Экология және даму журналы. 2021. № 4. С. 26-38.
18. Кәрімова Д. Т. Климаттық өзгерістер және Қазақстанның тұрақты даму саясаты // Климаттық зерттеулер журналы. 2020. № 2. С. 13-24.
19. Қабылов С. Р. Қазақстанның биологиялық әртүрлілігін сақтау // Экологиялық зерттеулер журналы. 2023. № 5. С. 17-32.
20. Ибраев М. Ж. Тұрақты қалалық инфрақұрылым // Урбанистика және даму. 2019. № 3. С. 28-42.
21. Нұрсұлтан, Ә. С. (2022). Цифрлық технологиялар және тұрақты экономика. Технология және қоғам, 7(6), 20-35.
22. Карпов, А. И. (2021). Зеленая экономика: экосистемный подход. Наука и природа, 22(1), 25-39. Сидоров, П. М. (2023). Энергетическая политика в контексте устойчивого развития. Энергетика будущего, 12(4), 9-22.
23. Федорова, Л. Н. (2022). Роль местных инициатив в устойчивом развитии. Социальное планирование, 10(3), 30-45.
24. Захаров, И. Б. (2020). Инфраструктура умных городов и устойчивое развитие. Умный город, 8(2), 18-31.
25. Морозова, Т. К. (2019). Социальная ответственность бизнеса как фактор устойчивого развития. Экономика и право, 6(4), 14-28.
26. Wise, N. (2016). Outlining triple bottom line contexts in urban tourism regeneration. Cities, 53, 30-34. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.01.003>
27. Gibson, R. B. (2006). Beyond the pillars: Sustainability assessment as a framework for effective integration of social, economic, and ecological considerations in significant decision-making. Journal of Environmental Assessment Policy and Management, 8(3), 259-280. <https://doi.org/10.1142/S1464333206002517>
28. Atasheva, D., Junussova, D., Alimkulova, E., Batoryova, N., Mustafayeva, B., Hajiyev, H., Hernández García de Velazco, J. J. (2024). International Journal of Sustainable Development and Planning, Vol. 19, No. 10, October, 2024, pp. 3927-3933. <http://iijeta.org/journals/ijstdp>
29. Sachs, J. D. (2012). From millennium development goals to sustainable development goals. The Lancet, 379(9832), 2206-2211. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60685-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60685-0)
30. United Nations Development Programme (UNDP). (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. UNDP Reports. <https://undp.org/agenda2030>
31. Kirillova, E., Otcheskiy, I., Ivanova, S., Verkhovod, A., Stepanova, D., Karlibaeva, R., Sekerin, V. (2023). Developing methods for assessing the introduction of smart technologies into

the socio-economic sphere within the framework of open innovation. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 18(3): 693-702. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180305>

32. Matyusupov, B., Khodjaniyazov, E., Masharipova, M., Gurbanov, F. (2024). The concepts of Smart cities, Smart tourism destination and smart tourism cities and their interrelationship. *BIO Web of Conferences*, 82: 06015. <https://doi.org/10.1051/bioconf/20248206015>

33. Arabov, N., Nasimov, D., Janzakov, B., Khomitov, K., Utemuratova, G., Abduraimov, D., Ismailov, B. (2024). Shaping the future of Uzbekistan's tourism: An in-depth analysis of infrastructure influence and strategic planning. *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*, 11(1): 53-65. <https://doi.org/10.15549/jeecar.v11i1.1478>

34. Sokolova, A., Seryshev, R., Livson, M., Baranov, E., Zunde, V. (2021). Prospects for the development of domestic gastronomic tourism in conditions of restrictions caused by the COVID-19 pandemic. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 12(8): 2121-2128.

35. Trusheva, S., Abdramanova, G., Zhakupov, A., Yessilov, A., Bayandin, M. (2022). Assessment of the impact of regional characteristics and the development of event tourism on business tourism in the Republic of Kazakhstan based on clusterization and a regression model. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 13(4): 985-994. [https://doi.org/10.14505/jemt.v13.4\(60\).07](https://doi.org/10.14505/jemt.v13.4(60).07)

36. Saidmamatov, O., Khodjaniyazov, E., Matyakubov, U., Ibadullaev, E., Bekjanov, D., Day, J., Zhao, J. (2021). The impact of central Asian tourists' risk perception on their travel intentions during the COVID-19 pandemic. *Turyzm/Tourism*, 31(2): 133-154. <https://doi.org/10.18778/0867-5856.31.2.08>

37. Ospangaliyev A., Sarsekova D., Mazarzhanova K., et al. (2023). Assessment of the degree of landscaping in Astana, Kazakhstan and recommendations for its development. *Caspian Journal of Environmental Sciences*, 21(3), 585–594.

38. Akhmetshin E.M., Sekerin V.D., Pavlyuk A.V., Shichiyakh R.A., Allanina L.M. (2019). The influence of the car sharing market on the development of ground transport in metropolitan cities. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 14(2), 5–19.

39. Borodina M., Idrisov H., Kapustina D., Zhildikbayeva A., Fedorov A., Denisova D., Gerasimova E., Solovyanenko N. (2023). State regulation of digital technologies for sustainable development and territorial planning. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 18(5), 1615–1624. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180533>

40. Truspekova K., Sharipova D.S. (2022). Architecture of post-Soviet Kazakhstan: Key stylistic references in public facilities. *Civil Engineering and Architecture*, 10(7), 3185–3197. <https://doi.org/10.13189/cea.2022.100730>

41. Phi G., Dredge D. (2019). Critical issues in tourism cocreation. *Tourism Recreation Research*, 44(3), 281–283. <https://doi.org/10.1080/02508281.2019.1640492>

42. Frolov V.G., Sidorenko Y.A., Kaminchenko D.I. (2020). Harmonization of interests of stakeholders in the context of Industry 4.0. *EurAsian Journal of BioSciences*, 14(2), 6699–6704.

43. Abdullayev I., Nevmatulina K., Ivashkin M., Aitkazina M., Shaitura N., Shelygov A., Karshalova A., Hernández García De Velazco J.J. (2024). Integration of the academic and entrepreneurial environments to enhance development opportunities for tourism enterprises. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 21, 1286–1296. <https://doi.org/10.37394/23207.2024.21.105>

44. Yessenali A., Azretbergenova G., Izatullayeva B., Baibosynova G., Zhetibayev Z., Myrzaliev B., Biryukov V., Shichiyakh R. (2024). Conceptual platform and applied aspects of interaction between government and business agencies in the Republic of Kazakhstan. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(5), 3396. <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i5.3396>

45. Silchenkov I., Akhmetshin E., Zolotova Y., Khaliapin A., Khatsenko A., Baldina E. (2024). Desenvolvimento de princípios de investimento responsável sob a transformação do conceito de desenvolvimento sustentável. *Revista Jurídica*, 1(77), 722–736. <https://doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v1i77.6656>

46. Gaysina E., Laptev V., Suntsov A. (2024). Key instruments of PR promotion of a region in the domestic tourism market in Russia (based on the example of the Republic of Tatarstan). *Relações Internacionais no Mundo Atual*, 1(43), 36–46.

REFERENCES

1. Sūltanov A. B. Qazaqstannyñ tūraqty damuy: āleumettik-ekonomikalyq aspektiler [Sustainable development of Kazakhstan: socio-economic aspects] // Tūraqty damu zertteuleri jurnaly. 2020. № 2. S. 45-58.

2. Mūqanova J. S. Qalalardyñ tūraqty damuy jāne āleumettik faktorlar [Sustainable Urban Development and social factors] // Qala jāne qoғam jurnaly. 2021. № 4. S. 23-36. Nūrғazina K. A. Ekonomikalyq ōsu jāne ekologialyq tūraqtylyq // Ekonomika jāne qorşaған orta. 2019. № 3. S. 14-29.

3. Omarova A. E. Qazaqstandaғы urbanizasia jāne tūraqty damu [Urbanization and sustainable development in Kazakhstan] // Qazaqstandyq urbanistika jurnaly. 2022. № 1. S. 10-25.

4. Tōlegen R. Ş. Āleumettik saiasat jāne tūraqty damu [Social policy and sustainable development] // Qazaqstannyñ āleumettik saiasaty. 2023. № 2. S. 30-42.

5. Seitqūlova J. A. Tūraqty damudaғы innovasiyalıq tehnologialar [Innovative technologies in sustainable development] // Ğylym jāne tehnologia jurnaly. 2021. № 3. S. 34-48.

6. Asan D., Batyrova N. Turistik destinasiyalardy basqaru jūiesinīñ negızderi [Fundamentals of the tourist destination management system] // BulletinoftheIUTH. 2024. Vol. 3, Issue 5. P. 46-56. DOI: 10.62867/3007-0848.2024-3/5.04

7. Qazaqstannyñ tūraqty damuy: āleumettik-ekonomikalyq aspektiler [Sustainable development of Kazakhstan: socio-economic aspects] // Eurazialyq bank 2023 jyldaғы tūraqty damu turaly esebi. 2023. № 1. S. 14-21. URL: <https://kase.kz/files/emitters/EUBN/eubnustainabledevelopmentreport2023kaz.pdf>

8. Qazaqstan Respublikasynyñ āleumettik-ekonomikalyq damuy [Socio-economic development of the Republic of Kazakhstan] // Qazaqstan Respublikasynyñ āleumettik-ekonomikalyq damuy. 2019. № 1. S. 1-3. URL: <https://annk.kz/post/azastan-respublikasyny-leumettik-ekonomikaly-damuy>

9. Qazaqstannyñ 2024 jylғы ekonomikalyq ōsu: tūraqty damu ma, ālde māselelerdiñ alғыşarty ma? [Kazakhstan's economic growth in 2024: sustainable development or a prerequisite for problems?] // EC[ON]OMY.KZ. 2024. № 1. S. 1-2. URL: <https://economy.kz/?lang=kk&p=7989>

10. Qazaqstanda ekonomikany damytudyñ 2023-2027 jyldarға arnalған ūş senarii [Three scenarios for the development of the economy in Kazakhstan for 2023-2027] // Qazaqstan Respublikasy Premer-Ministrinīñ resmi aqparattyq resursy. 2023. № 1. S. 1-2. URL: <https://primeminister.kz/news/v-kazahstane-razrabotany-tri-scenariya-razvitiya-ekonomiki-na>

2023-2027-gody-277843

11. Tūraqty damu maqsattary turaly [On Sustainable Development Goals] // Ekonomikalyq zertteuler instituty. 2023. № 1. S. 1-2. URL: https://eri.kz/kz/Celi_ustojchivogo_razvitija/About_TSUR/

12. Erǵaliev M. K. Energia ünemdeu jáne tūraqty damu strategialary [Energy saving and sustainable development strategies] // Energetika. 2020. № 5. S. 22-37.

13. Batyrova N. T., Nahipbekova S. A., Kulbaeva A. A., Danyşbaev S. B. Tūraqty turistik sektorǵa qol jetkızudeǵı aqyldy qalanyñ mañyzy [The importance of a smart city in achieving a sustainable tourism sector] // BulletinoftheIUTH. 2023. Vol. 2, Issue 2. P. 30-47. DOI: 10.62867/3007-0848.2023-2.03

14. Qojahmetova S. T. Qazaqstannyñ auyl şaruashaýlyǵyndaǵy tūraqty damu [Sustainable development in agriculture of Kazakhstan] // Auyl şaruashaýlyǵy jáne qoǵam. 2019. № 6. S. 11-21.

15. Esımov A. R. Tūraqty turizmniñ damuy [Development of sustainable tourism] // Turizm jáne ekonomika jurnaly. 2022. № 1. S. 16-29.

16. Jaqypov S. Ä. Qazaqstannyñ su resurstary: tūraqty paidalanu joldary [Water resources of Kazakhstan: ways of sustainable use] // Qorşaǵan orta jáne tabiǵı resurstar. 2023. № 8. S. 19-30.

17. Ahmetova L. A. Jasyıl ekonomika jáne ekologialyq tūraqtylyq [Green economy and environmental sustainability] // Ekologia jáne damu jurnaly. 2021. № 4. S. 26-38.

18. Kärıмова D. T. Klimattyq özgerister jáne Qazaqstannyñ tūraqty damu saiasaty [Climate change and sustainable development policy of Kazakhstan] // Klimattyq zertteuler jurnaly. 2020. № 2. S. 13-24.

19. Qabylov S. R. Qazaqstannyñ biologialyq ärtürlılıǵın saqtau [Conservation of Biological Diversity of Kazakhstan] // Ekologialyq zertteuler jurnaly. 2023. № 5. S. 17-32.

20. İbraev M. J. Tūraqty qalalyq infraqūrylym [Sustainable urban infrastructure] // Urbanistika jáne damu. 2019. № 3. S. 28-42.

21. Nürsūltan, Ä. S. (2022). Sifirlyq tehnologialar jáne tūraqty ekonomika.[Digital technologies and sustainable economy.] Tehnologia jáne qoǵam, 7(6), 20-35.

22. Karpov, A. İ. (2021). Zelenaiia ekonomika: ekosistemnyi podhod.[Green economy: an ecosystem approach.] Nauka i priroda, 22(1), 25-39. Sidorov, P. M. (2023). Energeticheskaia politika v kontekste ustoichivogo razvitia. Energetika buduşego, 12(4), 9-22.

23. Fedorova, L. N. (2022). Röl mestnyh initsiativ v ustoichivom razvitii. [The role of local initiatives in sustainable development.] Sosiälnoe planirovanie, 10(3), 30-45.

24. Zaharov, İ. B. (2020). İnfrastruktura umnyh gorodov i ustoichivoe razvitie.[Smart city infrastructure and sustainable development.] Umnyi gorod, 8(2), 18-31.

25. Morozova, T. K. (2019). Sosiälnaia otvetstvennost biznesa kak faktor ustoichivogo razvitia.[Social responsibility of business as a factor of sustainable development.] Ekonomika i pravo, 6(4), 14-28.

26. Wise, N. (2016). Outlining triple bottom line contexts in urban tourism regeneration. Cities, 53, 30-34. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.01.003>

27. Gibson, R. B. (2006). Beyond the pillars: Sustainability assessment as a framework for effective integration of social, economic, and ecological considerations in significant decision-making. Journal of Environmental Assessment Policy and Management, 8(3), 259-280. <https://doi.org/10.1142/S1464333206002517>

28. Atasheva, D., Junussova, D., Alimkulova, E., Batyrova, N., Mustafayeva, B., Hajiyev, H., Hernández García de Velazco, J. J. (2024). International Journal of Sustainable Development

and Planning, Vol. 19, No. 10, October, 2024, pp. 3927-3933. <http://iieta.org/journals/ijstdp>

29. Sachs, J. D. (2012). From millennium development goals to sustainable development goals. *The Lancet*, 379(9832), 2206-2211. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60685-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60685-0)

30. United Nations Development Programme (UNDP). (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. UNDP Reports. <https://undp.org/agenda2030>

31. Kirillova, E., Otcheskiy, I., Ivanova, S., Verkhovod, A., Stepanova, D., Karlibaeva, R., Sekerin, V. (2023). Developing methods for assessing the introduction of smart technologies into the socio-economic sphere within the framework of open innovation. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 18(3): 693-702. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180305>

32. Matyusupov, B., Khodjaniyazov, E., Masharipova, M., Gurbanov, F. (2024). The concepts of Smart cities, Smart tourism destination and smart tourism cities and their interrelationship. *BIO Web of Conferences*, 82: 06015. <https://doi.org/10.1051/bioconf/20248206015>

33. Arabov, N., Nasimov, D., Janzakov, B., Khomitov, K., Utemuratova, G., Abduraimov, D., Ismailov, B. (2024). Shaping the future of Uzbekistan's tourism: An in-depth analysis of infrastructure influence and strategic planning. *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*, 11(1): 53-65. <https://doi.org/10.15549/jeecar.v11i1.1478>

34. Sokolova, A., Seryshev, R., Livson, M., Baranov, E., Zunde, V. (2021). Prospects for the development of domestic gastronomic tourism in conditions of restrictions caused by the COVID-19 pandemic. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 12(8): 2121-2128.

35. Trusheva, S., Abdramanova, G., Zhakupov, A., Yessilov, A., Bayandin, M. (2022). Assessment of the impact of regional characteristics and the development of event tourism on business tourism in the Republic of Kazakhstan based on clusterization and a regression model. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 13(4): 985-994. [https://doi.org/10.14505/jemt.v13.4\(60\).07](https://doi.org/10.14505/jemt.v13.4(60).07)

36. Saidmamatov, O., Khodjaniyazov, E., Matyakubov, U., Ibadullaev, E., Bekjanov, D., Day, J., Zhao, J. (2021). The impact of central Asian tourists' risk perception on their travel intentions during the COVID-19 pandemic. *Turyzm/Tourism*, 31(2): 133-154. <https://doi.org/10.18778/0867-5856.31.2.08>

37. Ospangaliyev A., Sarsekova D., Mazarzhanova K., et al. (2023). Assessment of the degree of landscaping in Astana, Kazakhstan and recommendations for its development. *Caspian Journal of Environmental Sciences*, 21(3), 585–594.

38. Akhmetshin E.M., Sekerin V.D., Pavlyuk A.V., Shichiyakh R.A., Allanina L.M. (2019). The influence of the car sharing market on the development of ground transport in metropolitan cities. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 14(2), 5–19.

39. Borodina M., Idrisov H., Kapustina D., Zhildikbayeva A., Fedorov A., Denisova D., Gerasimova E., Solovyanenko N. (2023). State regulation of digital technologies for sustainable development and territorial planning. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 18(5), 1615–1624. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180533>

40. Truspekova K., Sharipova D.S. (2022). Architecture of post-Soviet Kazakhstan: Key stylistic references in public facilities. *Civil Engineering and Architecture*, 10(7), 3185–3197. <https://doi.org/10.13189/cea.2022.100730>

41. Phi G., Dredge D. (2019). Critical issues in tourism cocreation. *Tourism Recreation Research*, 44(3), 281–283. <https://doi.org/10.1080/02508281.2019.1640492>

42. Frolov V.G., Sidorenko Y.A., Kaminchenko D.I. (2020). Harmonization of interests of

stakeholders in the context of Industry 4.0. *EurAsian Journal of BioSciences*, 14(2), 6699–6704.

43. Abdullayev I., Nevmatulina K., Ivashkin M., Aitkazina M., Shaitura N., Shelygov A., Karshalova A., Hernández García De Velazco J.J. (2024). Integration of the academic and entrepreneurial environments to enhance development opportunities for tourism enterprises. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 21, 1286–1296. <https://doi.org/10.37394/23207.2024.21.105>

44. Yessenali A., Azretbergenova G., Izatullayeva B., Baibosynova G., Zhetibayev Z., Myrzaliev B., Biryukov V., Shichiyakh R. (2024). Conceptual platform and applied aspects of interaction between government and business agencies in the Republic of Kazakhstan. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(5), 3396. <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i5.3396>

45. Silchenkov I., Akhmetshin E., Zolotova Y., Khaliapin A., Khatsenko A., Baldina E. (2024). Desenvolvimento de princípios de investimento responsável sob a transformação do conceito de desenvolvimento sustentável. *Revista Juridica*, 1(77), 722–736. <https://doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v1i77.6656>

46. Gaysina E., Laptev V., Suntsov A. (2024). Key instruments of PR promotion of a region in the domestic tourism market in Russia (based on the example of the Republic of Tatarstan). *Relações Internacionais no Mundo Atual*, 1(43), 36–46.

Н. БАТЫРОВА

Профессор, э. ғ. к.

Халықаралық туризм және меймандостық университеті, (Қазақстан, Түркістан)
e-mail: batyrova.nazgul@iuth.edu.kz

Т. КУРМАНАЛИЕВА

Педагогика ғылымдарының магистрі

Халықаралық туризм және меймандостық университеті, (Қазақстан, Түркістан)
e-mail: tansholpan.kurmanalieva@iuth.edu.kz

Ж. АКИМОВ

PhD, қауымдастырылған профессор м.а.
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
(Қазақстан, Түркістан)
e-mail: akimov404@mail.ru

А. КАСЫМОВА

PhD, қауымдастырылған профессор м.а.
Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, (Қазақстан, Талдықорған)
e-mail: aiko_1990kz@mail.ru

24.01.2025ж. баспаға түсті

05.02.2025ж. түзетулермен келді

30.03.2025ж. басып шығаруға қабылданды

N. BATYROVA¹✉, T. KURMANALIEVA¹, Zh. AKIMOV², A. KASYMOVA³

¹International University of Tourism and Hospitality

(Kazakhstan, Turkestan), e-mail: batyrova.nazgul@iuth.edu.kz

²Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University

(Kazakhstan, Turkestan)

³Ilyas Zhansugirov Zhetisu University

(Kazakhstan, Taldykorgan)

PRESENTATION OF STRATEGIC PLAN DIRECTIONS IN THE FORMATION OF SUSTAINABLE TOURISM ON THE EXAMPLE OF LARGE CITIES OF KAZAKHSTAN

Abstract. *This study focuses on the integration of sustainable development principles into urban tourism management. The aim of the research is to identify and analyze the socio-economic,*

geographical, and environmental factors influencing urban tourism development and to propose strategic planning approaches that enhance sustainability in rapidly growing megacities.

The study employs a mixed methodology combining qualitative and quantitative methods. A comprehensive review of existing literature on urban tourism and sustainable development was conducted, alongside an expert survey among key stakeholders in Kazakhstan's tourism industry. The survey results were analyzed using statistical methods, including Kendall's coefficient of concordance, which allowed for assessing the consistency of expert opinions.

The findings indicate that optimizing sustainable urban tourism in Kazakhstan's major cities requires tailoring tourism development strategies to the unique characteristics of each city. The analysis emphasized the importance of strategic planning to facilitate targeted infrastructure development and balance tourism growth with ecological sustainability.

By aligning the tourism development process with the principles of sustainable urban planning, cities like Astana and Almaty can enhance their attractiveness as tourist destinations while achieving ecological sustainability and economic resilience.

This research contributes new insights into the integration of sustainable development principles into urban tourism management in the context of developing countries. The analysis, focusing on the unique socio-economic and environmental factors of Astana and Almaty, provides valuable strategies for policymakers and urban planners aiming to promote sustainable tourism in similar urban contexts.

Keywords: *smart city, tourist and recreational spaces, gastronomic tourism, event tourism, sports tourism, creative tourism*

Н. БАТЫРОВА¹✉, Т. КУРМАНАЛИЕВА¹, Ж. АКИМОВ², А. КАСЫМОВА³

¹Международный университет туризма и гостеприимства
(Казахстан, Туркестан), e-mail: batyrova.nazgul@iuth.edu.kz

²Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави
(Казахстан, Туркестан)

³Жетысуский университет имени Илияса Жансугурова
(Казахстан, Талдыкорган)

ПРЕДЛОЖЕНИЕ НАПРАВЛЕНИЙ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПЛАНОВ В ФОРМИРОВАНИИ УСТОЙЧИВОГО ТУРИЗМА НА ПРИМЕРЕ КРУПНЫХ ГОРОДОВ КАЗАХСТАНА

Аннотация. Это исследование посвящено изучению внедрения принципов устойчивого развития в управление городским туризмом. Основная цель работы заключается в выявлении и анализе социально-экономических, географических и экологических факторов, оказывающих влияние на развитие городского туризма, а также в разработке стратегических подходов, направленных на укрепление устойчивости в условиях интенсивного роста мегаполисов.

В работе использована смешанная методология, объединяющая качественные и количественные методы. В рамках исследования проведён всесторонний обзор существующей литературы по вопросам городского туризма и устойчивого развития, а также экспертный опрос среди ключевых заинтересованных сторон туристической индустрии Казахстана. Результаты опроса были проанализированы с использованием статистических методов, включая коэффициент согласованности Кендалла, что позволило оценить

последовательность мнений экспертов.

Результаты показали, что для оптимизации устойчивого городского туризма в крупных городах Казахстана необходимо адаптировать стратегии развития туризма в соответствии с уникальными характеристиками каждого города. Анализ подчеркнул важность стратегического планирования для целевого развития инфраструктуры и балансирования роста туризма с экологической устойчивостью.

Путём согласования процесса развития туризма с принципами устойчивого городского планирования такие города, как Астана и Алматы, могут повысить свою привлекательность как туристические направления, одновременно достигая экологической устойчивости и экономической устойчивости.

Данное исследование вносит новый вклад в контексте развивающихся стран через интеграцию принципов устойчивого развития в управление городским туризмом. Анализ, сосредоточенный на уникальных социально-экономических и экологических факторах Астаны и Алматы, предлагает ценные стратегии для политиков и городских планировщиков, стремящихся продвигать устойчивый туризм в подобных развивающихся городских условиях.

Ключевые слова: умный город, туристические и рекреационные пространства, гастрономический туризм, событийный туризм, спортивный туризм, креативный туризм